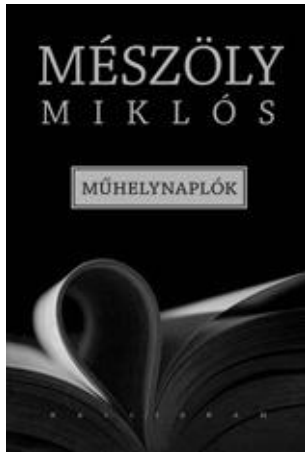

A szikárság háttere

MÉSZÖLY MIKLÓS: MŰHELYNAPLÓK

**Kalligram Kiadó
Pozsony, 2007
936 oldal, 3990 Ft**

„... véletlenszerű részletben bizonyosan MM a legnagyobb magyar író, mindent és mindenkit belevéve a Halotti beszédőtől mondjuk Benedek Szabolcsig. Nagy erőt sugároznak ezek a darabok, fényt, és azonnal, tisztán mutatnak is valamit az irodalomból. Nem azt, miért, minek az irodalom (...) hanem, hogy milyen, milyen is az irodalmi nyelv. (...) minden porcikájában arra figyelmeztet, hogy minden mondat mögé oda kell állni mindenestül: ez különbözteti meg az irodalmi szöveget minden mástól. Mindig, mindenestül.” – írja *Mészöly Miklós tündöklése* című esszéjében Esterházy Péter. A Mészöly-prózát ismerő olvasó pedig jól tudja, hogy nincs semmi túlzás ezekben a helyenként patetikusnak ható mondatokban. Mészöly a sűrű, nagy teherbírási és esztétikailag is kiválóan megformált mondat mestere, kinek minden egyes sora és szó szerkezete mögött alapos meggondolás, aprólékos munka rejlik. Talán éppen ennek köszönhető, hogy prózájára a kisformák jellemzőek, és hogy a feleslegtől, a sallangtól való következetes megszabadulás, vagy ahogy Thomka Beáta nyomán a szakirodalom nevezi, a „szikárság poétikája” a legfőbb meghatározója írásainak. Hazánkban ma valószínűleg Thomka Beáta az életmű egyik legfelkészültebb és legalaposabb ismerője, több hosszabb tanulmány és az 1995-ben megjelent Mészöly-monográfia is ezt támasztja alá. Nemcsak Mészölyről készült írásai, de egyéb szövegei is azt bizonyítják, hogy az irodalmi műalkotásoknak elsősorban alaktani sajátosságaira, poétikai szerkezetére, immanens adottságaira koncentrálnak, jóval inkább, mint a szövegen kívüli, hagyományosan irodalomtörténetinek nevezett szempontok vizsgálatára. Az általa és Nagy Boglárka által szerkesztett és gondozott, Mészöly Miklós műhelynaplóit, olvasónaplóit tartalmazó, 2007-ben megjelent kötet elvileg bizonyíthatná azt is, hogy a filológusi munka és az elméleti meggondolásokat felhasználó interpretáció nem szembenálló (főleg nem egymást kizáró), hanem egymást kiegészítő, egymásra kölcsönösen rászoruló tevékenységek, melyekben egyes irodalmárok egyaránt tehetségesnek, hatékonyak bizonyulhatnak. És bizonyítja is, bár a két módszer nyilvánvalóan nem egyenlő mértékben kidolgozott, a filológusnak volna még mit finomítani, vagy valamivel több idő szükségeltetne, mint ahogy ezt a kötetet záró *Jegyzetek*ben maga a szerkesztő is elismeri: „Remélve továbbá, hogy a kéziratos naplók feldolgozási alkalmát, fáradtságos folyamatát és a kiadás között eltelt éveket követően sor kerül majd még kiegészítő és olyan forrásokat adatoló kutatások eredményeinek közzé-

tételére is, amelyek a jelen kiadást filológiai, textológiai szempontból a szakmai kutatások számára is alkalmasabbá teszik.” A kisebb-nagyobb hiányosságok ellenére azonban ez a fáradságos, több évig tartó munka rendkívül fontos lehet, hiszen megalapozza a Mészöly-életmű filológiai kutatását és a későbbiekben esetleg több hasonló jellegű kiadás megjelenését ösztönözheti.

A szerkesztő pályáján elfoglalt helye után érdemes alaposabban megvizsgálni, milyen szerepet tölthet be a *Műhelynaplók* címet viselő kötet a Mészöly-kutatásban, illetve hogyan lehet viszonyulni hozzá „egyszerű” olvasóként, milyen tanulságokat hordoz egyáltalán egy ilyen típusú kiadvány megjelentetése? A Kalligram Kiadó gondozásában megjelent könyv a kiadótól megszokott módon rendkívül szép kiállítású, egyszerű, ízletes borítójú, terjedelme pedig meghaladja a kilencszáz oldalt. Első ránézésre úgy tűnhet, hogy ez a hatalmas szövegmennyiség szembenáll a szikársággal, mely Mészölyre olyannyira jellemző, könnyen támadhat az a – nyilvánvalóan túlzó – érzésünk, hogy a teljes korpusz elférne e most megjelent kiadvány lapjain. Ugyanakkor mindez arra is felhívhatja a figyelmünket – még akkor is, ha egyelőre csak a mennyiségi tényezők arányait vizsgáljuk –, hogy a bevezetőben említett sűrítés, a lehető legpontosabb változatra való törekvés mögött milyen óriási munka, mekkora háttéranyag húzódik. A rövid terjedelmű Mészöly-írások szinte kivétel nélkül egy hatalmas anyagmennyiségből keletkeztek, a főleg lefaragásával, a tanulmányozott írások, a felvetődő ötletek, az időközben megfogalmazódó mondatváltozatok esszenciájaként.

A *Műhelynaplók* legnagyobb erőnye éppen ennek a folyamatnak a láthatóvá tételében rejlik. A változatok, a variációk, a legtökéletesebb megoldás keresése az egész pályán megfigyelhető, a szöveg Mészölynél állandó változásban, átírásban létezik, a szerzőt jól láthatóan zavarja a mű végleges lezártságának gondolata. A különböző szövegvariánsokról pedig valóban sokat megtudhat az érdeklődő kutató, hiszen végig tudja követni a formálódás teljes útját, s így, implicit módon, következtetéseket vonhat le a szerző poétikai hitvallásáról, pályájának változásairól, az életmű alakulásáról. Az összesen tizennégy, 1948 és 1988 között keletkezett napló feldolgozását megvalósító kötet nagyon jól eligazít a pretextusok között, a különböző változtatások folyamatában (a szerkesztői elv szerint minden esetben lábjegyzetben közlik a szövegváltozatnak a végleges szövegekben fellelhető variánsát, variánsait), elsősorban a Mészöly-novellisztika (főként a *Merre a csillag jár*, a *Volt egyszer egy Közép-Európa*, a *Sutting ezredes tündöklése*, a *Wimbledoni jácint*, a *Hamisregény* című kötetek) és az esszék (*A tágasság iskolája*, *A pille magánya*, *Érintések*) interpretációjához biztosítva új szempontokat.

A kötet azonban nem csak ahhoz segít hozzá, hogy jobban megismerjük, megértsük azokat a poétikai eljárásokat, melyek miatt a részletekben, a mondatok kidolgozottságában és súlyosságában Mészöly az egyik legerőteljesebb alkotó a huszadik század magyar irodalmában. A naplók lapjairól sok információ szerezhető arról is, milyen óriási kutatómunka (történelmi, művelődéstörténeti, néprajzi) áll az egyes szövegek mögött. A 2. napló [Füzet az 50-es évekből] bejegyzései például arról tanúskodnak, hogy a szerző Jeanne D’Arc peréhez, a középkor világának feltérképezéséhez, a boszorkányüldözések tanulmányozásához hosszú – magyar és idegen nyelvű szövegeket egyaránt tartalmazó – olvasmánylistát állított össze és alapos jegyzeteket készített a rendelkezésére álló forrásokból, holott a téma szinte alig jelenik meg műveiben, csupán csak egy-két esszében bukkanha-

tunk a nyomára. Ezen kívül, az ún. „kijegyzésekből”, az író számára fontos írók, filozófusok, esetenként természettudósok idézeteiből kirajzolódik egy világnézeti horizont, melynek szintén nagy hasznát veheti a Mészölyvel foglalkozó kutató, elsősorban az esszék elemzésénél. A 3. napló 1962 és 1966 között keletkezett kijegyzései például nagyon széles spektrumot fognak át, a Mészöly által preferált szerzők között ott van Camus, Bergson (nagyon sok, naplóba átkerült idézet esetében a francia eredetivel találkozunk), Hegel, Heidegger, Jaspers, Nietzsche, de a természettudományok területéről is sok név és mű felvonul, mint például Heisenberg, Niels Bohr, Schrödinger, a kvantumfizikai kutatások közismerten legnagyobb alakjai. Ezen szerzők idézetei közül (elsősorban a bölcsészeti jellegű munkákból) aztán sok átkerül a Mészöly-szövegekbe is, hiszen a szerző az elsők között használja az intertextualitás bizonyos alakzatait.

A *Műhelynaplók* tehát láthatóan igen sok kérdésben nyújthat segítséget az életművel vagy egyes szövegekkel foglalkozó kutatóknak. S mivel kizárólag egy hatalmas jegyzet-apparátust dolgoz fel, nem tartalmaz személyes, az író életére vonatkozó utalásokat, elkerüli a József Attila pszichoanalitikus naplója vagy Babits beszélgetőfüzetei kapcsán felmerülő esetleges etikai kérdéseket. Ugyanakkor éppen emiatt okozhat csalódást az irodalommal, a Mészöly-életművel nem hivatásszerűen foglalkozó olvasó számára. Az olyan befogadó ugyanis, aki jól ismeri a szövegeket, szívesen olvas Mészöly-novellákat, illetve kisregényeket, de nem tör kutatói babérokra, nagy valószínűséggel csalódottan lapozgatja majd a sokat ígérő, ám számára szinte használhatatlan kiadványt. Ez pedig felveti az egyik legfontosabb kérdést: ki(k)nek íródott, milyen olvasói réteget célt meg a kötet? A *Jegyzetekben* erre vonatkozóan a következő olvasható: „Abban a reményben bocsátjuk mégis az olvasóközönség elé ezeket a néha igen régi, néha igen nehezen olvasható és kibetűzhető kéziratos szerzői feljegyzéseket, hogy hozzájárulnak egy kivételesen sokoldalú 20. századi magyar írói alkotóműhely jobb megismeréséhez.” Ez a szándék kétségkívül teljesült, de kérdés, hogy a teljes *olvasóközönség* számára érdekes lehet mindez? Véleményem szerint nem. Aki csak belelapoz a könyvbe, esetleg aforizmákat, írói bölcsességeket vár, annak csalódnia kell, aki Mészöly személyiségéről, életéről szeretne – kíváncsi olvasóként nem elítélhető módon – többet megtudni, szintén hiányérzettel olvassa majd végig a *Műhelynaplókat*. Ha egyáltalán végigolvassa ezt a számára nagyrészt érdektelen kásahegynek tűnő fragmentumhalmazt, amelyben a kutató otthonosan, értően mozog. És egyáltalán hogyan, milyen befogadói stratégiával lenne olvasható ez a könyv? A lineáris olvasási mód nem tűnik túlságosan célravezetőnek, a nem hivatásos olvasó legfeljebb mazsolálgathat, ide-oda ugrálva a témérdek bejegyzés között. A *Műhelynaplók* rendkívül fontos szerepet tölthet be a Mészöly-recepcióban és új utakat jelölhet ki a kutatásban, elhibázott ötletnek tűnik azonban a szélesebb olvasóközönség számára való publikálása. Az irodalomkedvelők olvassák csak a szövegeket, a hozzáértők pedig az ehhez hasonló kiadványokat és természetesen a szövegeket újra meg újra.

Kolozsi Orsolya